

اثربخشی کارگاه آموزشی کودک اندیشمند بر شیوه‌های فرزندپروری والدین و مشکلات رفتاری کودکان پیش دبستانی

تاریخ دریافت: ۹۴/۰۳/۱۲

تاریخ پذیرش: ۹۴/۰۶/۰۹

محسن شکوهی یکتا^۱، سعید اکبری زردخانه^۲، غلامرضا سهراب‌پور^۳

چکیده

زمینه و هدف: در هر جامعه‌ای، رابطه مناسب والدین و کودک از عوامل مهم و تعیین کننده تحول کودک و سلامت روانی اعضای آن است. این امر در دوره پیش دبستانی از اهمیت خاصی برخوردار است. هدف پژوهش حاضر بررسی اثربخشی کارگاه کودک اندیشمند بر شیوه‌های فرزندپروری والدین و مشکلات رفتاری کودکان پیش دبستانی بود.

روش: این مطالعه از نوع شبه آزمایشی با طرح پیش آزمون-پس آزمون تک گروهی به شمار می‌رود. گروه نمونه را ۴۴ نفر از والدین دانش آموزان پیش دبستانی و دبستانی از مدارس غیرانتفاعی شهر تهران تشکیل دادند. والدین در پی فراخوانی به وسیله مسئولان مدرسه در زمینه شرکت در کارگاه آموزشی با عنوان تربیت کودک اندیشمند، اعلام آمادگی نمودند. جلسات کارگاه هفته‌ای یک‌بار در ۹ جلسه ۲ ساعته برگزار شدند. ابزارهای پژوهش، مقیاس شیوه‌های فرزندپروری بامریند و پرسشنامه مشکلات رفتاری کودکان پیش دبستانی بود. به منظور تحلیل داده‌های پژوهش از تحلیل واریانس اندازه گیری مکرر و آزمون تی وابسته استفاده شد.

یافته‌ها: نتایج حاصل از داده‌های مقیاس فرزندپروری نشان داد که مداخله حاضر شیوه‌های فرزندپروری مطلوب والدین را افزایش داده است و اندازه اثر این آموزش بر مؤلفه شیوه فرزندپروری مقتدرانه بالاتر از دیگر مؤلفه‌ها است. در ضمن مداخله اثر معناداری بر روی مشکلات رفتاری کودکان نداشت.

نتیجه‌گیری: از دلایل احتمالی عدم اثربخشی آموزش بر مشکلات رفتاری کودکان را می‌توان به کوتاهی مدت زمان سپری شده از آموزش نسبت داد. بدین معنا که انتظار می‌رود بخش اعظمی از نتایج آموزش‌های خانواده محور پس از گذشت زمان ایجاد شود تا اعضا بتوانند از فرصت لازم جهت استفاده از آموزش‌ها در محیط خانواده بهره‌مند شوند.

کلیدواژه‌ها: دانش آموز، سبک‌های فرزندپروری، آموزش خانواده، روش حل مسئله

۱. *نویسنده مسئول: دانشیار، گروه روانشناسی و آموزش کودکان استثنایی، دانشگاه تهران، تهران، ایران (myekta@ut.ac.ir)

۲. استادیار، گروه روانشناسی، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران

۳. دانشجوی کارشناسی ارشد مشاوره خانواده، دانشگاه تهران، تهران، ایران

مقدمه

دوران کودکی از مهم‌ترین مراحل زندگی است که در آن شخصیت فرد پایه‌ریزی و شکل می‌گیرد. در این میان سال‌های پیش از دبستان نقش حیاتی در تحول و سازش‌یافتگی کودکان در آینده دارد (۱). گزل معتقد است کودکان از سنین ۵ تا ۶ سالگی نسخه کوچک فردی هستند که در آینده خواهند بود. به عبارت دیگر، گزل بیشترین تأکید را بر اهمیت دوران پیش‌دبستانی دارد و سهم حیاتی این دوره را در شکل‌گیری شخصیت کودک گوشزد می‌کند؛ چرا که پایه‌های راستین شخصیت، در سنین پیش‌دبستانی استوار است (۲).

تحقیقات در زمینه مشکلات و سازش‌نیافتگی‌های رفتاری و روانی کودکان در دهه‌های اخیر مورد توجه قرار گرفته است (۱). کودکان از بدو تولد تا ۵ سالگی، بین ۹/۵ تا ۱۴/۵ درصد از آنها، مشکلات عاطفی و اجتماعی را تجربه می‌کنند که بر عملکرد تحولی و آمادگی تحصیلی آنها تأثیرات منفی دارد. در ضمن ۹ درصد کودکانی که در آمریکا خدمات ویژه بهداشت روانی را دریافت می‌کنند، در سنین ۶ سال قرار دارند (۳). رایج‌ترین مشکلات رفتاری کودکان پیش‌دبستانی، دروغ‌گویی، پرخاشگری، بدخلقی (قشقرق)، دزدی، استفاده از کلمه‌های نامناسب و زشت، جواب پس دادن و رقابت بین خواهر و برادرها است (۴). از سوی دیگر، بسیاری از اختلال‌های رفتاری ناشی از نارسایی توجه در دوران حساس کودکی است. این مشکلات توجه منجر به عدم سازش با محیط و بروز مشکلات رفتاری برای کودک می‌شود (۵). اختلال در روابط کودک-والد نیز ممکن است با مشکلات رفتاری کودک که یک واکنش به خلق و رفتار والدین است، رابطه داشته باشد. از سوی دیگر، والدین با مشکلات روانی نمی‌توانند نیازهای کودک را برآورده کنند، بنابراین کودکان در معرض آزار یا غفلت قرار می‌گیرند (۶). در ایران، شیوع

اختلال‌های رفتاری کودکان به میزان ۲۰/۳ درصد در طبقه بالینی و ۵/۸ درصد در طبقه مرزی در دوره ابتدایی شهر تهران برآورد شده و میزان شیوع اختلال‌ها در طبقه مشکلات رفتاری درون‌نمود^۱، ۱۲/۹ درصد و در طبقه برون‌نمود^۲، ۱۲/۳ درصد به دست آمده است (۷).

از آنجا که مادران بیشتر وقت خود را با فرزندان می‌گذرانند، روابط آنها با فرزندان و شیوه‌های تربیتی آنها می‌تواند نقش مهمی در رفتار فرزندان داشته باشد (۲). تمرکز قسمت اعظم ادبیات پژوهشی در رابطه با عوامل خطر ساز مشکلات رفتاری در کودکان، عمدتاً روی عوامل خانوادگی به عنوان پیش‌بینی‌کننده مشکلات رفتاری است. تحقیقات نشان می‌دهد فرزندپروری یکی از مهم‌ترین عوامل خانوادگی در ایجاد و گسترش این مشکلات رفتاری است (۸). سبک‌های فرزندپروری والدین در درازمدت، نه تنها بر رابطه والد-فرزند تأثیر می‌گذارند، که اثر شگرف خود را بر نگرش‌ها و رفتارهای کودکان نشان می‌دهند (۹).

بامریند معتقد است که سبک‌های فرزندپروری را می‌توان بر اساس دو ویژگی طبقه‌بندی کرد: تقاضا^۳ و پاسخگویی^۴ (۱۰). در این راستا، تقاضا و پاسخگویی نشان‌دهنده دو بعد از رفتار والدین است که تحول را تحت تأثیر قرار می‌دهد (۱۱). بر این اساس، بامریند (۱۲ و ۱۳) چهار سبک فرزندپروری که در ارتباط با نمره بالا و پایین در شاخص تقاضا و پاسخگویی است را شرح داده است. این چهار سبک عبارت‌اند از: مستبدانه^۵ (تقاضای بالا، پاسخگویی پایین)، مقتدرانه^۶ (تقاضای بالا، پاسخگویی بالا)، آسان‌گیر^۷ (تقاضای پایین، پاسخگویی بالا)، و مسامحه‌کار^۸ (تقاضای پایین، پاسخگویی پایین).

تحقیق‌های صورت گرفته روی سه سبک فرزندپروری (مقتدرانه، سهل‌گیرانه، و مستبدانه) نشان داده است که هر کدام از این سبک‌ها می‌تواند روی کودکان تأثیرات مثبت و منفی

5. authoritarian
6. authoritative
7. indulgent permissive
8. neglectful permissive

1. internalizing
2. externalizing
3. demanding
4. responsiveness

سبک‌های فرزندپروری برای والدین بسیار ضروری است. این برنامه‌های مداخله‌ای در بهبود شیوه‌های تعامل والد-فرزند مؤثر است. بسیاری از متخصصان برنامه‌های مداخله‌ای با هدف افزایش مهارت‌های حل مسئله را برای والدین توصیه می‌کنند. روبین، کنت، اولری، فوستر و پرینز (۲۴) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که آموزش حل مسئله به والدین سبب بهتر شدن مهارت حل مسئله در آنها می‌شود. کارسون، مینکا و بوچر (۲۵) نیز نشان دادند که آموزش حل مسئله به والدین در بهبود مهارت‌های حل مسئله و کاهش تنیدگی بین اعضای خانواده مؤثر است.

کارگاه تربیت کودک اندیشمند^۱ برای والدین کودکان ۴ تا ۷ ساله طراحی شده است. هدف کارگاه بهبود سبک‌های تربیتی والدین، آموزش روش‌های تربیتی مبتنی بر حل مسئله به والدین و افزایش مهارت در برخورد مؤثر با مسائل مختلف در خانه و محیط بیرون از خانه از طریق بهبود تعامل والد-کودک است. توجه اصلی کارگاه بر آموزش والدین در استفاده از شیوه‌های کارآمد تعاملی با کودک در حل مسائلی است که در ارتباط با والدین و همسالان برای کودک پیش می‌آید. آموزش حل مسئله به والدین علاوه بر ایجاد تغییر در سبک‌های تربیتی آنان، در شکل‌گیری رفتارهای مناسب در کودکان، بهبود تعامل والد-کودک و نهایتاً بهبود کارکرد خانواده مؤثر است (۲۶ و ۲۷).

شکوهی یکتا و پرند (۲۸) در مطالعه‌ای به بررسی اثربخشی کارگاه تربیت کودک اندیشمند پرداختند. یافته‌ها بیانگر این مطلب بوده است که این کارگاه موجب افزایش رفتارهای مطلوب کودکان می‌شود. همچنین کارگاه تربیت کودک اندیشمند سبب کاهش رفتارهای خصم‌گینانه والدین نسبت به فرزندان می‌گردد (۲۹).

شور و اسپواک (۳۰) نیز روش حل مسئله را به مادران آفریقایی-آمریکایی آموزش دادند. نتیجه مطالعات حاکی از آن بود که پس از پایان دوره آموزشی، سبک‌های فرزندپروری

داشته باشد (۱۴). روبرستون (۱۵) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که به کاربرد سبک فرزندپروری مقتدرانه بسیار کارآمد است و تأثیرات مثبتی در پی دارد، این در حالی است که به کاربرد سبک‌های فرزندپروری مستبدانه و سهل‌گیرانه پیامدهای منفی به بار می‌آورند. عباسی، عسگری و مهرابی (۱۶) دریافتند که بین سبک فرزندپروری سهل‌گیرانه مادران با پرخاشگری، اضطراب و گوشه‌گیری کودکان پیش‌دبستانی ارتباط معناداری وجود ندارد. شفیع‌پور، شیخی، میرزایی و کاظم‌نژاد لیلی (۱۷) در پژوهش خود که در شهر رشت انجام دادند به این یافته دست یافتند که ارتباطی بین شیوه فرزندپروری مستبدانه با هیچ کدام از مشکلات رفتاری درون‌نمود و برون‌نمود وجود ندارد؛ به عبارت دیگر، ارتباط سبک مستبدانه با مشکلات رفتاری کودکان را معنادار نیافتند. جان بزرگی، نوری و راجزی اصفهانی (۱۸) در تحقیق خود به این نتیجه رسیدند که بین شیوه‌های فرزندپروری و رفتارهای اجتماع‌پسند کودکان رابطه وجود دارد. همتی علمدارلو، حسین‌خانزاده، ارجمندی، تیموری آسفچی و طاهر (۱۹)، در پژوهشی نشان دادند که سبک‌های فرزندپروری استبدادی و سهل‌گیرانه پیش‌بینی‌کننده مثبت و معنادار مشکل رفتاری ترس، مشکلات در رفتار اجتماعی و پرخاشگری است و سبک فرزندپروری اقتدارمنش پیش‌بینی‌کننده منفی و معنادار مشکلات مذکور است. سبک‌های فرزندپروری سهل‌گیرانه به علت نبود نظارت از طرف والدین با بزهکاری و پرخاشگری فرزندان (۲۰)، ضعف در پیشرفت تحصیلی، بزهکاری زیاد و پایین بودن عملکرد روان‌شناختی (۲۱) ارتباط دارند. همچنین تن، کامرس، دنک، ژانگ و لو (۲۲) در تحقیق خود بیان کردند که بین تنیدگی خانواده، سبک‌های فرزندپروری مستبدانه و سهل‌گیرانه با مشکلات رفتاری کودکان ارتباط مستقیم وجود دارد.

همتی علمدارلو (۲۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که طراحی برنامه‌های آموزش خانواده به‌ویژه برنامه‌های آگاهی از

روش

طرح مطالعه و شرکت کنندگان: مطالعه حاضر از نوع شبه آزمایشی با طرح پیش آزمون- پس آزمون تک گروهی است و نمونه گیری به صورت در دسترس بوده است. گروه نمونه شامل ۴۴ نفر از والدین (۳۱ مادر و ۱۳ پدر) دانش آموزان پیش دبستانی و دبستانی از مدارس غیرانتفاعی شهر تهران بوده است. والدین در پی فراخوانی بوسیله مسئولان مدرسه در زمینه شرکت در کارگاه آموزشی با عنوان «تربیت کودک اندیشمند»، اعلام آمادگی نمودند. این افراد در یک جلسه توجیهی که مسئولان کارگاه برگزار کردند و در آن هدفها، نحوه برگزاری و خلاصه‌ای از عناوین کارگاهها معرفی شد، شرکت کردند و در نهایت از والدینی که برای شرکت در کارگاه تمایل داشتند ثبت نام به عمل آمد. جلسات کارگاه هفته‌ای یک بار در ۹ جلسه ۲ ساعته برگزار شدند. در طی هر کارگاه مدرسان مجرب و آموزش دیده به آموزش والدین و حل مشکلات احتمالی ایشان در انجام تمرینها در ارتباط با کودکان می پرداختند. قبل از شروع و بعد از اتمام هر کارگاه، والدین پرسشنامه‌های مربوطه را تکمیل کردند. شرط ورود والدین در کارگاه اعلان آمادگی و داوطلب بودن برای شرکت در کارگاه و داشتن کودک بین ۴ تا ۷ سال بود.

ابزارهای اندازه گیری

۱. مقیاس شیوه فرزندپروری: مقیاس شیوه فرزندپروری^۱ بامریند (۱۹۹۱) اقتباسی است از نظریه اقتدار والدین که بر اساس نظریه بامریند از سه الگوی سهل گیرانه، مستبدانه، و مقتدرانه والدین جهت بررسی الگوهای نفوذ و شیوه‌های فرزندپروری ساخته شده است. این پرسشنامه دارای سی گویه است که ده گویه آن به شیوه سهل گیرانه، ده گویه به شیوه مستبدانه، و ده گویه دیگر به شیوه مقتدرانه به روشهای پرورش فرزند مربوط می شود. در این پرسشنامه، آزمودنیها با مطالعه هر گویه، نظر خود را بر حسب یک مقیاس ۵ درجه‌ای مشخص می کنند که از ۱ تا ۵ (کاملاً مخالفم = ۱، تا کاملاً

گروه، بهبود یافته و والدین از روشهایی مانند تنبیه و تهدید کمتر استفاده کردند. به علاوه مهارت‌های تفکر و سازش یافتگی کودکان آنان نیز بهبود یافت. پژوهش‌های دیگر نیز نشان داده‌اند که پرخاشگری کودکان زمانی که والدین آنها در برنامه‌های حل مسئله شرکت می کنند، کاهش می یابد (۳۱). همان طور که بیان شد بسیاری از مشکلات رفتاری در اثر نحوه تربیت کودک شکل می گیرند، بنابراین در خانواده‌هایی که مشکلات رفتاری وجود دارد، ضروری است که والدین به منظور بهبود این وضعیت، فعالانه در این گونه مداخلات مشارکت کنند (۳۲).

از آنجایی که مشکلات عاطفی و رفتاری اغلب به طور طبیعی کاهش نخواهند یافت، توجه فزاینده‌ای صرف پیشگیری و درمان مشکلات کودکان و پیش دبستانی‌ها می شود (۳۳). با توجه به نقش محوری مادران در تحول روانی و عاطفی کودک، سلامت روانی مادران از اصلی ترین عوامل شکل دهی مناسب شخصیت کودک است (۳۴). آموزش حل مسئله به مادر در تحول هیجانی کودک (۳۵) و کاهش رفتارهای ضد اجتماعی و افسردگی کودکان مؤثر است (۳۶). مهارت‌های فرزندپروری مثبت بر پایه آموزش والدین که به منظور ارتقای قابلیت‌های اجتماعی و عاطفی اعمال می شوند، می توانند مشکلات رفتاری کودکان را کاهش دهند (۳۷). همان گونه که بیان شد در ایران نیز مداخلاتی برای آموزش مهارت‌های حل مسئله به والدین صورت گرفته است، اما با توجه به اهمیت سنین پیش دبستانی و مداخله بهنگام جهت پیشگیری از بروز و یا حتی تداوم مشکلات این گروه در سنین بزرگسالی و اینکه تاکنون هیچ گونه آموزش مهارت‌های حل مسئله بر کودکان پیش دبستانی و والدین آنها به صورت اخص انجام نشده است، بنابراین هدف از پژوهش حاضر تعیین اثربخشی کارگاه کودک اندیشمند بر سبک‌های فرزندپروری والدین و مشکلات رفتاری کودکان پیش دبستانی می باشد.

جلسه دو ساعته به صورت هفتگی برگزار می شود. در هر جلسه والدین به صورت گام به گام با روش های کارآمد و ناکارآمد برخورد با کودکان آشنا می شوند. والدین با استفاده از کتاب تمرینی که به آنها داده می شود، روش حل مسئله را در موقعیت های فرضی با کودک تمرین می کنند. در این کتاب تمرین هایی طراحی شده است که جنبه بازی و تفریح داشته و برای کودکان لذت بخش است. همچنین تکالیف با استفاده از موقعیت های آشنا که کودک و والدین معمولاً با آنها در تماس هستند (برای مثال هنگام غذا پختن در آشپزخانه، در مهمانی و هنگام تماشای تلویزیون) و در مکان های مختلف خانه طراحی شده اند (۴۲).

در ابتدا، والدین با چهار شیوه تربیت کودک که در کارگاه به نام چهار پله نردبان توصیف شده است، آشنا می شوند. در پله اول، رفتارهای توأم با تنبیه و تویخ قرار دارد و والدین با لحن دستوری و احیاناً توهین از کودک می خواهند که کاری را انجام دهد. برای مثال زمانی که مادر به کودک می گوید: «تو پسر نامرتبی هستی، وسایلت را از اینجا جمع کن» او در پله اول رفتار با کودک قرار دارد. در پله دوم، دستور یا پیشنهاد بدون هیچ توضیحی داده می شود، در واقع به این معنی که کاری را انجام بده چون من آن را از تو می خواهم. در پله سوم، والدین پیشنهادهای خود را همراه با توضیحاتی ارائه می دهند. این توضیحات می تواند درباره پیامد کار یا توجه به احساس فرد مقابل باشد، برای مثال «اگر تکالیفت را انجام ندهی فردا در کلاس و جلوی همکلاسی هایت احساس خجالت خواهی داشت» یا «اگر تکالیفت را انجام ندهی ممکن است خانم معلم از تو ناراحت شود». پله نهایی شامل کارآمدترین روش تربیتی است که با سؤال کردن، کودک را به تفکر وامی دارد. در حین تمرین های این مرحله، کودکان با کلمه هایی آشنا می شوند که کلمات حل مسئله نامیده می شوند و بر سه پایه اساسی درک احساسات، یافتن راه حل های جایگزین، و توجه به پیامدهای رفتار استوار است. تکیه بر این کلمه ها بر این اساس است که داشتن زبان مشترک یک قدم بسیار مهم در حل یک تعارض یا

موافقم (= ۵) نمره گذاری می شود و با جمع نمرات، سه نمره مجزا در روش های سهل گیرانه، مستبدانه، و مقتدرانه برای هر آزمودنی به دست می آید. اسفندیاری (۱۳۷۴) قابلیت اعتماد این پرسشنامه را به روش بازآزمایی برای زیرمقیاس روش سهل گیرانه ۰/۶۹، روش مستبدانه ۰/۷۷، و روش مقتدرانه ۰/۷۳ گزارش کرده اند (به نقل از ۳۸). به گزارش بوری (۳۹) میزان ضریب قابلیت اعتماد این پرسشنامه و برای روش بازآزمایی برای روش سهل گیرانه ۰/۸۱، روش مستبدانه ۰/۸۵، و برای روش مقتدرانه ۰/۹۲ بوده است. همچنین وی در مورد روایی این پرسشنامه چنین گزارش کرده است که روش مستبدانه با روش سهل گیرانه ضریب همبستگی منفی ۰/۵۰ و با روش مقتدرانه نیز ضریب همبستگی منفی ۰/۵۲ داشته است.

۲. پرسشنامه مشکلات رفتاری کودکان پیش دبستانی- فرم والدین: این پرسشنامه توسط شهیم و یوسفی ساخته شده و دارای ۲۷ گویه و سه زیرمقیاس پرخاشگری، بی توجهی- رفتارهای بچه گانه، و گوشه گیری- اضطراب است. پاسخی به گویه ها به صورت لیکرت سه نقطه ای هرگز، گاهی اوقات، و اغلب اوقات صورت می گیرد که نمره بالاتر در آن معرف وجود مشکلات رفتاری بیشتر کودک است. بررسی روایی این پرسشنامه با استفاده از شواهد روایی محتوایی و سازه (به روش تحلیل عوامل) صورت گرفته است. ضرایب قابلیت اعتماد گزارش شده به روش بازآزمایی با فاصله ۶ هفته برای زیرمقیاس ها بین ۰/۴۴ تا ۰/۶۷ و کل پرسشنامه ۰/۶۴ بوده است. ضرایب قابلیت اعتماد به روش همسانی درونی نیز برای زیرمقیاس ها از ۰/۷۰ تا ۰/۸۹ گزارش شده است. همچنین بررسی ضرایب قابلیت اعتماد بین داوران برای این زیرمقیاس ها بین ۰/۵۵ تا ۰/۷۶ و برای کل پرسشنامه ۰/۷۰ گزارش شده است (۴۰).

روش اجرا: کارگاه تربیت کودک اندیشمند (۴۱) برای والدین کودکان سنین ۴ تا ۷ سال با هدف افزایش توانمندی آنها در مواجهه با مسائل روزمره خانواده از طریق به کارگیری مهارت های حل مسئله در تربیت فرزندان است. کارگاه ها در ۹

می‌رسند. کتاب تمرین این کارگاه آموزشی در برگرفته تمرین‌هایی است که والدین و کودکان باید آن را انجام دهند.

یافته‌ها

یافته‌های توصیفی حاصل از اجرای ابزارهای پژوهش در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون در جدول ۱ ارائه شده است.

مشکل است (۴۲). از کلمات حل مسئله می‌توان هست/ نیست، حالا/ بعداً، مشابه/ متفاوت را نام برد که در راستای آن کودک یاد می‌گیرد که چه چیزی برای چه کاری مناسب هست/ نیست، یا اینکه زمان مناسب برای هر چیز متفاوت است. بعد از اینکه این کلمات در موقعیت‌های معمول روزمره با کودک تمرین شدند، والدین در تعامل با کودک به پله چهارم

جدول ۱. خلاصه یافته‌های توصیفی نمره‌های زیرمقیاس‌های سبک‌های فرزندپروری بامریند و مشکلات رفتاری کودکان در مراحل پیش‌آزمون و پس‌آزمون

مقیاس	زیرمقیاس	پیش‌آزمون		پس‌آزمون	
		میانگین	انحراف معیار	میانگین	انحراف معیار
سهل‌گیرانه	۲۶/۷۷	۴/۱۸	۲۸/۰۴	۴/۸۴	
شیوه فرزندپروری	۳۸/۵۰	۵/۸۴	۳۹/۴۲	۵/۲۰	
مقتدرانه	۱۴/۵۵	۲/۷۷	۱۷/۱۲	۳	
مشکلات رفتاری کودکان	۵۸/۷۸	۲/۷۹	۵۹/۵۹	۳/۲۷	

فرزندپروری (با سه زیرمقیاس) نشان داد نیمرخ میانگین‌های دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون تفاوت معناداری از هم دارند $F=۲/۸۶$ و $df=(۳ و ۴۱)$ و $p < ۰/۰۵$ و $\eta^2 = ۰/۳۸$ (W=۰/۸۳). اندازه اثر این تغییر نیز در حد متوسط رو به پایین به دست آمده است. بنابراین می‌توان فرضیه اثربخشی آموزش ارائه‌شده بر شیوه‌های فرزندپروری را پذیرفت. در ادامه بررسی، نتایج آزمون اثر درون‌آزمودنی‌ها هم نشان داد که در بین دو مرحله پیش‌آزمون و پس‌آزمون میانگین هیچ‌یک از زیرمقیاس‌های سه‌گانه تفاوت معناداری در سطح $p < ۰/۰۵$ ندارند. مقایسه اثربخشی آموزش ارائه‌شده بر اساس شاخص مربع ایتای سهمی بر زیرمقیاس‌ها نیز نشان می‌دهد اندازه اثر زیرمقیاس مقتدرانه بالاتر از دیگر زیرمقیاس‌ها است. بررسی نتایج توصیفی (جدول ۱) بیانگر این امر است که وضعیت استفاده والدین از شیوه‌های فرزندپروری مقتدرانه بهبود یافته است.

یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهند که شرکت در این دوره آموزش، به ترتیب به افزایش میانگین خرده‌مقیاس‌های مقتدرانه، سهل‌گیرانه، و مستبدانه در مقیاس فرزندپروری بامریند منجر شده است. به عبارت دیگر، میانگین خرده‌مقیاس مقتدرانه بیشتر از میانگین دیگر خرده‌مقیاس‌ها افزایش یافته است، این در حالی است که میانگین مقیاس مشکلات رفتاری کودکان تغییر محسوسی نداشته است.

برای تحلیل داده‌های پژوهش و آزمون وجود یا عدم وجود تفاوت معنادار آماری در بین میانگین‌های زیرمقیاس‌های مراحل پیش و پس‌آزمون از تحلیل واریانس اندازه‌گیری مکرر^۱ استفاده شد. قبل از انجام تحلیل، بررسی مفروضه توزیع نرمال داده‌ها با استفاده از آزمون شاپیرو-ویلک^۲ نشان داد که آماره این آزمون برای متغیرهای پژوهش حاضر بین ۰/۹۶ تا ۰/۹۸ بوده و هیچ یک از این شاخص‌ها در سطح کمتر از ۰/۰۱ معنادار نیست. نتایج حاصل از تحلیل نیز با داده‌های مقیاس

2. Shapiro- Walk's test

1. repeated measure Multivariate Analysis of Variance (MANOVA)

جدول ۲. خلاصه یافته‌های آزمون اثر درون آزمودنی میانگین خرده مقیاس‌های شیوه فرزندپروری

زیرمقیاس	نوع سوم مجموع مجزورات	درجات آزادی	نسبت F	سطح معناداری	مربع ایثای سهمی
سهل گیرانه	۳۵/۴۵	۱	۳/۲۷	۰/۰۸	۰/۰۷
مستبدانه	۱۸/۴۵	۱	۲/۳۵	۰/۱۳	۰/۰۷
مقتدرانه	۳/۹۹	۱	۰/۹۴	۰/۱۴	۰/۱۲

نکردند، مشاهده می‌شود. به عبارت دیگر آموزش مبتنی بر روش حل مسئله به والدین توانسته است به کاربردن سبک مقتدرانه توسط والدین را ارتقاء دهد. از یک طرف، با توجه به اینکه از هدف‌های کارگاه کودک اندیشمند بهبود سبک‌های تربیتی والدین و آموزش روش‌های تربیتی مبتنی بر حل مسئله به والدین است و با در نظر گرفتن اینکه توجه اصلی این کارگاه بر آموزش والدین، در استفاده از شیوه‌های کارآمد تعاملی با کودک در حل مسائلی است که در ارتباط با والدین و همسالان برای کودک پیش می‌آید (۲۶، ۲۷) و از طرف دیگر، از آنجایی که والدین دارای سبک مقتدرانه، ضمن جویاشدن عقاید فرزندان، در وضع قوانین آنها را شرکت می‌دهند، قاطع و با اراده هستند، با بیان آشکار آنچه از کودک انتظار می‌رود به ایجاد توازن بین محبت شدید و مهار شدید می‌پردازند و با وجود اعمال قدرت، هیچ‌گاه فرزندان‌شان را تحقیر نمی‌کنند (۴۵)، بنابراین یافته مذکور به روشنی قابل تبیین است. این یافته با یافته‌های پژوهش شکوهی یکتا، پرند، شهائیان و اکبری زردخانه (۲۹) مبنی بر اینکه کارگاه تربیت کودک اندیشمند سبب کاهش رفتارهای خشمگینانه والدین نسبت به فرزندان می‌گردد و با یافته‌های شور و اسپواک (۳۰) که نشان دادند پس از پایان دوره آموزشی حل مسئله، سبک‌های فرزندپروری گروه، بهبود یافته و والدین از روش‌هایی مانند تنبیه و تهدید کمتر استفاده می‌کنند، همسو است.

این پژوهش نشان داد که سبک فرزندپروری سهل گیرانه تا حدودی اما نه به اندازه سبک فرزندپروری مقتدرانه افزایش یافته است. در تبیین این یافته می‌توان بیان کرد با توجه به اینکه

در ادامه به دلیل آنکه مقیاس مشکلات رفتاری کودکان دارای یک مؤلفه است؛ از آزمون t نمونه‌های وابسته برای آزمون وجود یا عدم وجود تفاوت معنادار آماری در بین میانگین‌های مراحل پیش آزمون و پس آزمون استفاده شد. نتایج حاصل نشان داد، میانگین‌های دو مرحله پیش آزمون و پس آزمون تفاوت معناداری از هم ندارد ($t = 0.05$ و $\eta^2 = 0.05$). $p = 0.43$ و $df = 151$. این یافته بدین معنا است که مداخله نتوانسته است تأثیر معناداری بر مشکلات رفتاری کودکان داشته باشد.

بحث و نتیجه گیری

رابطه مناسب والدین و کودک از عوامل مهم و تعیین کننده تحول کودک و سلامت روانی او در بزرگسالی است. در راستای تغییر رفتار والدین، فرهنگ و لانگ (۴۳) معتقدند عدم آگاهی مادران نسبت به روش‌های درست والدینی، اولین علت فرزندپروری ضعیف مادران است. از راهکارهای مؤثر در ترویج روش‌های صحیح فرزندپروری و افزایش مهارت‌های اجتماعی کودکان مواردی مانند مهارت‌های خودنظم‌دهی هیجانی^۱ و توانایی حل مسئله در آموزش والدین است (۴۴). بر این اساس پژوهش حاضر با هدف بررسی اثربخشی کارگاه کودک اندیشمند بر سبک‌های فرزندپروری والدین و مشکلات رفتاری کودکان پیش دبستانی انجام شد.

نتایج حاصل از این پژوهش نشان داد در نمره سبک‌های فرزندپروری والدینی که در کارگاه آموزشی شرکت کردند، افزایش محسوسی نسبت به گروهی که آموزش را دریافت

یکی از هدف‌های مهم کارگاه کودک اندیشمند، افزایش مهارت در برخورد مؤثر با مسائل مختلف در خانه و محیط بیرون از خانه از طریق بهبود تعامل والد- کودک است (۲۶، ۲۷) و با در نظر گرفتن نقطه اشتراک بین ویژگی‌های سبک سهل گیرانه با سبک مقتدرانه؛ والدین با سبک سهل گیرانه، نگرش گرم و پذیرنده‌ای نسبت به فرزندان نشان می‌دهند و والدین دارای سبک مقتدرانه، ارتباط بین خود و فرزندان را تشویق می‌کنند (۴۵)، بنابراین سبک سهل گیرانه کمی افزایش یافته است. شایان ذکر است که تحقیق‌های صورت گرفته روی سبک‌های فرزندپروری مقتدرانه، مستبدانه، و سهل گیرانه نشان داده است که هر کدام از این سبک‌ها می‌تواند روی کودکان تأثیرات مثبت و منفی به همراه داشته باشد (۱۴). قنبری، نادعلی و سادات سید موسوی (۴۶) دریافتند که سبک فرزندپروری سهل گیرانه با وجود همبستگی مثبت با مشکلات رفتاری درون‌نمود کودکان و تمام زیرمقیاس‌های آن، پیش‌بینی کننده بروز مشکلات رفتاری کودکان نیست. عباسی، عسگری و مهرابی (۱۶) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که ارتباط معناداری بین سبک فرزندپروری سهل گیرانه مادران با پرخاشگری، اضطراب و گوشه‌گیری کودکان پیش دبستانی وجود ندارد.

نتیجه دیگر پژوهش حاضر، کمترین افزایش را در شیوه فرزندپروری مستبدانه نسبت به شیوه‌های فرزندپروری مقتدرانه و سهل گیرانه نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد نوع فرهنگ حاکم بر هر جامعه می‌تواند بر نحوه اثربخشی سبک‌های فرزندپروری دخیل باشد. مفهوم فرزندپروری مستبدانه در بستر فرهنگی یک جامعه سنتی می‌تواند با یک جامعه فردگرا تفاوت داشته باشد، به نحوی که تأثیر این شیوه فرزندپروری در جامعه‌ای سنتی نسبت به جامعه‌ای فردگرا، ممکن است آنقدر مضر و آسیب‌زا نباشد (۴۷). شفیع پور، شیخی، میرزایی و کاظم نژاد لیلی (۱۷) در پژوهش خود که در شهر رشت انجام دادند دریافتند که ارتباط سبک مستبدانه با مشکلات رفتاری کودکان معنادار نیست؛ به عبارت دیگر، ارتباطی بین شیوه فرزندپروری مستبدانه

با هیچ کدام از مشکلات رفتاری درون‌نمود و بیرون‌نمود مشاهده نکردند.

به‌طور کلی پژوهش حاضر نشان داد که کارگاه آموزشی کودک اندیشمند موجب افزایش سبک فرزندپروری مقتدرانه نسبت به دیگر سبک‌ها شده است، که با پژوهش‌های قبلی (۱۵، ۲۳، ۲۷، ۳۰) همسو است.

دیگر یافته این پژوهش این است که کارگاه آموزشی کودک اندیشمند نتوانسته در مشکلات رفتاری کودکان کاهشی ایجاد کند. همتی علمدارلو، حسین‌خانزاده، ارجمندی، تیموری آسفچی و طاهر (۲۳) در پژوهشی نشان دادند که سبک‌های فرزندپروری استبدادی و سهل گیرانه پیش‌بینی کننده مثبت و معنادار مشکل رفتاری ترس، مشکل رفتار اجتماعی و پرخاشگری است و سبک فرزندپروری اقتدارمنش پیش‌بینی کننده منفی و معنادار مشکلات مذکور است. شکوهی یکتا و پرند (۲۸) در مطالعه‌ای به بررسی اثربخشی کارگاه تربیت کودک اندیشمند پرداختند. یافته‌ها بیانگر این مطلب بوده است که این کارگاه موجب افزایش رفتارهای مطلوب کودکان می‌شود. عدم تطابق این یافته با پژوهش‌های پیشین را شاید بتوان به تفاوت شرایط خانوادگی، اجتماعی، روانی و بافت فرهنگی حاکم بر زندگی کودکان نسبت داد. همچنین، از دلایل دیگر به منظور تبیین این یافته، می‌توان به تفاوت در شرایط جمع‌آوری داده‌ها و نوع آزمون به کاربرده شده در تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش حاضر، اشاره کرد. علاوه بر این دلایل، بر اساس نظریه کالیاس (۴۸) طول مدت آموزش در نتایج درمان مؤثر است؛ بدین معنا که هرچه محدوده زمانی آموزش گسترده‌تر باشد، اثرات درمانی آن آشکارتر می‌شود. بنابراین ممکن است این یافته به علت کوتاهی طول مدت دوره آموزشی باشد؛ بدین معنا که والدین نیاز دارند روش‌های آموخته شده را در محیط خانه به اجرا درآورند تا تأثیرات آن بر رفتار کودکان مشاهده گردد.

با توجه به نتایج به دست آمده و گزارش‌های شفاهی والدین، می‌توان به این مطلب اشاره کرد که به‌طور کلی کارگاه

توانسته است بر آگاهی والدین از روش‌های صحیح فرزندپروری اثرگذار باشد؛ ولی مشاهده نتایج عینی و قابل اندازه‌گیری نیاز به تمرین و جلسات متعددتر در بستر زمان دارد. از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به روش نمونه‌گیری در دسترس اشاره کرد. پیشنهاد می‌شود این تحقیق در مدارس دولتی و در نمونه‌های تصادفی نیز انجام پذیرد. از پیشنهادهای دیگر، ارزیابی متغیرهای مورد مطالعه و به‌صورت

پیگیری‌های چندمرحله‌ای است تا پاسخ این سؤال مشخص شود که آیا گذر زمان می‌تواند منجر به تولید نتایج نویدبخش باشد یا نه؟.

تشکر و قدردانی: از تمامی والدین شرکت‌کننده در این پژوهش به خاطر همکاری و مشارکت فعال قدردانی می‌گردد.

References

1. Barzegar Z, Pourmohammadreza-Tajrishi M, Behnia F. The Effectiveness of playing on externalizing problems in preschool children with behavioral problems. *Journal of Behavioral Sciences*. 2013; 4(6): 347-354. [Persian].
2. Kalantari M, Mousavi H, Tavasoli M. The Relationship between parenting and behavioral disorders of preschool children in the city of Isfahan. *J knowledge Res*. 2005; 7(24): 367-384. [Persian].
3. Cooper JL, Masi R, Vick J. Social-emotional development in early childhood: What every policymaker should know. New York, NY: Columbia University, National center for children in poverty; 2009.
4. Tozandehjani H, Tavakolizadeh J, lagzian Z. The Effect of Parenting Styles on Self-efficacy and Mental Health of Students. *Ofogh-e-Danesh; Journal of Gonabad University of Medical Sciences*. 2011; 17(2): 56-64. [Persian].
5. Yarmohamadiyan A. Incompatible children and adolescent's psychology. First edition. Tehran: Yadvareketab; 2010. [Persian].
6. Tavakoli M, Khami M, KarAhmadi M, Zamani M, Vaezi M. Risk factors in Child Abuse: The Role of psychological, social and demographic factors. *J Res Behave Sci*. 2014; 12(4): 602-610. [Persian].
7. GhobariBonab B, Parand A, Hossein Khanzade A, Moleli G, Nemati SH. The Spread of behavioral problems of primary students in the city of Tehran. *Res Except Children*. 2009; 9(3): 223-238. [Persian].
8. Frick PJ. Family Dysfunction and the Disruptive Behavior Disorders. In: Ollendick TH, Prinz RJ, editors. *Advances in Clinical Child Psychology*. New York: Springer US; 1994. pp: 203-26.
9. Scheier LM, Hansen WB. Parenting and Teen Drug Use: The Most Recent Findings from Research, Prevention, and Treatment. Oxford: Oxford University Press; 2014. pp: 371.
10. Fan J, Zhang L. The Role of perceived parenting styles in thinking styles. *Learning and Individual Differences*. 2014; 32:204-211.
11. Sovet L, Metz AJ. Parenting styles and career decision-making among French and Korean adolescents. *Journal of Vocational Behavior*. 2014; 84(3):345-355.
12. Baumrind D. The Influence of Parenting Style on Adolescent Competence and Substance Use. *The Journal of Early Adolescence*. 1991, 1; 11(1):56-95.
13. Baumrind D. Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*. 1971; 4(1):1-103.
14. Stewart KL. Internalizing symptoms of children and parenting practices: An exploratory study (master's thesis). (USA): UTAH University; 2001.
15. Robertson E. OOPS! The Parenting Handbook. United States: Balboa Press; 2013. p: 113.
16. Abbasi S, Asgari Z, Mehrabi T. Relationships between parenting styles of women working in hospitals and preschooler's anxiety, isolation and aggression. *Iranian Journal of Nursing Research*. 2015; 11(2): 63-71. [Persian].
17. Shafipour SZ, Sheikhi A, Mirzaei M, KazemnezhadLeili E. Parenting styles and its relation with children behavioral problems. *Holistic Nursing and Midwifery Journal*. 2015; 25(76): 49-56. [Persian].
18. Janbozorgi M, Noori N, RajeziEsphahani S. The Relationship of parenting style with social behavior on the base of considering low of child. *Pajoohandeh*. 2008; 13(6): 519-527. [Persian].
19. Hemati Alamdarloo G, Hossein Khanzade A, Arjmandi MS, Teymoori Asfchi MM, Taher M. The Role of parenting style of mothers for predicting behavioral problems of pre-school children with intellectual disabilities. *Journal of exceptional education*. 2014; 4(3): 7-16. [Persian].
20. Steinberg L, Lamborn SD, Darling N, Mounts NS, Dorndusch SM. Over time changes in adjustment and competence among adolescents from authoritative, authoritative, indulgent and neglectful families. *Child Dev*. 1994; 65: 754-770.
21. Haapasalo J, Tremblay RE. Physically aggressive boys from ages 6 to 12: Family background, parenting behavior, and prediction of delinquency. *J Consult Clin Psychol*. 1994; 62: 1044-1052.
22. Tan TX, Camras L, Deng H, Zhang M, Lu Z. Family stress, parenting styles and behavioral adjustment in preschool-age adopted Chinese girls. *J Early Child Res Q*. 2012; 27: 128-136.
23. Hemati Alamdarloo G. A Comparison of parenting styles of mothers of pre-school children with and without intellectual disabilities. *J Res Behave Sci*. 2014; 12(1): 122-132. [Persian].

24. Robin AL, Kent R, O'Leary KD, Foster S, Prinz R. An Approach to teaching parent and adolescents problem-solving communication skills: A preliminary report. *Behavior Therapy*. 1997; 8(4): 639-643.
25. Carson RC, Mineka S, Butcher JN. *Abnormal psychology and modern life*: 11th Edition. Scott, New York: Foresman; 2001. p: 718.
26. Shokoohi-Yekta M, Parand A. The Effectiveness of Instruction Based on Cognitive Approach on Family Relationship. *Journal of Family Research*. 2008; 4(13): 5-16. [Persian].
27. Shokoohi-Yekta M, Parand A, Shahaeian A, Motevallipour A. Effects of Teaching Problem Solving to Parents on Parent-Child Interactions and Children's Challenging Behavior. *Quarterly Journal of Family and Research*. 2008; 2(4): 9-24. [Persian].
28. Shokoohi-Yekta M, Parand A. Teaching Problem Solving to Parents and its effect on Children's Behavior. *Journal of psychological sciences*. 2007; 6(22): 134-150. [Persian].
29. Shokoohi-Yekta M, Parand A, Shahaeian A, AkbariZardkhane S. Effects of Teaching Educational Method based on Problem Solving on Parenting Style and Parent's Aggressive Behavior. *Journal of Psychological Models and Methods*. 2010; 2(6): 45-56. [Persian].
30. Shure MB, Spivack G. *Problem-solving techniques in childrearing*. Francisco: Jossey-Bass; 1978. p: 290.
31. Kazdin AE, Whitley MC. Treatment of parental stress to enhance therapeutic change among children Referred for aggressive and antisocial behavior. *J Consult Clin Psychol*. 2003; 71(3): 504-515.
32. Nematollahi M, Tahmasebi S. The Effectiveness of Parents' Skills Training Program on Reducing Children's Behavior Problems. *Journal of Family Research*. 2014; 10(2): 159-174. [Persian].
33. Khosravi A, Hooman HA, Shokri A. Practicality of reliability, validity and normality of behavioral problems of preschool children scale. *Psychol Res*. 2010; 7(2): 33-49. [Persian].
34. Hegel MT, Barrett JE, Oxman TE. Training therapists in problem-solving treatment of depressive disorders in primary care: Lessons learned from the "Treatment Effectiveness Project." *Fam Syst Health*. 2000; 18(4): 423-435.
35. Spivack G, Shure MB. *The Problem-solving approach to adjustment: A Cognitive Approach to Solving Real-life Problems*. 1st edition. San Francisco: Jossey-Bass; 1976. p: 336.
36. Kazdin AE, Siegel TC, Bass D. Cognitive problem solving skill training and parent management training in the treatment of antisocial behavior in children. *J Consult Clin Child Psych*. 1992; 60 (5): 733-747.
37. Adler AL, Spencer JT, Wilens, ET. *Attention-Deficit Hyperactivity Disorder in Adults and Children*. Cambridge: Cambridge University Press; 2015.
38. Reisi A. The Relationship of parenting styles with mental health about high school women students in the city of Isfahan. Unpublished Thesis for master. (Isfahan, Iran): Isfahan University; 2004. [Persian].
39. Buri JR. Parental Authority Questionnaire. *J Pers Soc Assess*. 1991; 57: 110-119.
40. Shahim S, Yousefi F. Preschool Behavior Problems- Parent Form. *Human and Social Sciences Journal of Shiraz University*. 1999; 29 (1). 19- 32. [Persian].
41. Shure MB. *Raising a thinking child workbook*. New York: Henry Holt and company Inc; 2000.
42. Shure MB. *Raising a thinking child workbook: Teaching young children how to resolve everyday conflicts and get along with others*. Champaign, IL: Research PressPub; 2000.
43. Forehand R, long N. Outpatient treatment of the acting put child: procedures, long term follow-up data. *Clin probl adv behav res ther*. 1988; 10: 129-177.
44. Bauer NS, Webster-Stratton C. Prevention of behavior disorder primary care. *Curr Opin Pediatr*. 2006; 18 (6): 654-660.
45. Khosravi Z, AlizadeSahraee, A. *Perfectionism: Health or Illness?* Tehran: Elm; 2009. [Persian].
46. Ghanbari S, Nadali H, Seyyed Moosavi P. Relationship between parenting styles and internalizing symptoms in children. *Journal of Behavioral Sciences*. 2009; 3(2): 167-172. [Persian].
47. Dwairy M, Menshar KE. Parenting style, individuation, and mental health of Egyptian adolescents. *J Adolescence*. 2006; 29(1): 103-17.
48. Callias M. Parent training. In M. Rutter, E. Taylor, L. Hersov, (Eds). *Child and adolescent psychiatry: Modern approaches*. 3rd ed. London: Blackwell Scientific; 1994. pp: 918-935.

The Effectiveness of Raising a Thinking Child Workshop on Parenting Styles and Behavioral Problems of Preschool Children

Mohsen Shokoohi-Yekta¹, Saeed Akbari Zardkhaneh², Gholamreza Sohrabpour³

Received: June 02, 2015

Accepted: August 31, 2015

Abstract

Background and Aim: An appropriate parent-child relationship is one of the most influencing and significant factors in child development and peoples mental health in every society. The purpose of the current study was to investigate the effectiveness of raising a thinking child workshop on parenting styles and preschoolers' behavioral problems.

Method: Present research was a quasi-experimental study with one-group pretest-posttest design. The sample consisted of 44 parents of preschool and elementary school students who studies in non-profit schools of Tehran City that were selected using convenience sampling method. Following a call by school officials, these parents voluntarily participated in the "Raising a Thinking Child Workshop". These parents received a nine-session training program (1/wk, 2hrs). Data were collected using Parenting Style Scale (PSS) and Behavioral Problems Inventory.

Results: Data were analyzed using multivariate analysis of variance with repeated measures and paired sample t-test. The results of Parenting Style Scale showed that the intervention significantly increased effective parenting styles, with the most influence on authoritative parenting style. However, results indicated no significant difference between the students' behavioral problems.

Conclusion: The possible reasons for the lack of effectiveness of training on children's behavioral problems can be attributed to a short duration has elapsed since training. This means that the effect of family education after a long time will be revealed so that members can use the opportunity to benefit from training in family environment.

Keywords: Parenting styles, family-based training, and behavioral problems

1 .*Corresponding author: Associate Professor, University of Tehran, Tehran, Iran. (myekta@ut.ac.ir)

2 . Assistant Professor, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

3 . M.A. Student in Family Counseling, University of Tehran, Tehran, Iran